

УДК 343.851

С. В. Рябчук,

здобувач Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук
України

ПРИЧИНИ Й УМОВИ ЗАЙНЯТТЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ В УКРАЇНІ

Спираючись на результати теоретичного та емпіричного дослідження, автор визначає основні причини й умови зайняття гральним бізнесом та особливості їх виникнення у сучасній Україні.

***Ключові слова:** гральний бізнес, азартні ігри, причини й умови зайняття гральним бізнесом.*

Постановка проблеми. Відповідно до положень Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 15 травня 2009 р. введена заборона грального бізнесу та участі в азартних іграх на території України. Вказані дії криміналізовані Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства про заборону грального бізнесу в Україні» від 22 грудня 2010 р. № 2852-VI, у зв'язку з чим КК України доповнено ст. 203² про встановлення кримінальної відповідальності за зайняття гральним бізнесом.

Статтею 1 Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 15 травня 2009 р. № 1334-VI визначається, що гральний бізнес – це діяльність, пов'язана з організацією, проведенням та наданням можливості доступу до азартних ігор у казино, на гральних автоматах, комп'ютерних симуляторах, у букмекерських конторах, в інтерактивних закладах, в електронному (визнається будь-яка гра, обов'язковою умовою якої є участь у віртуальному) казино незалежно від місця розташування сервера. Азартною грою в якій є сплата гравцем грошей, у тому числі через систему електронних платежів, що дає змогу учаснику як отримати виграш (приз) у будь-якому вигляді, так і не отримати його залежно від випадковості.

Аналіз останніх досліджень науковців та публікацій в засобах масової інформації показав, що прийняття зазначених норм не повною мірою викоринило в нашій державі таке негативне явище, як гральний бізнес та азартні ігри. Причиною тому є соціальні, економічні, культурні процеси й явища, що протікають в нашій державі, які відображаються свідомістю і становлять передумови для певного кола осіб збагачуватися за рахунок нелегального виду господарської діяльності.

Метою цієї статті є визначення основних причин і умов зайняття гральним бізнесом в Україні на підставі теоретичного та емпіричного дослідження, вивчення кримінальних справ (проваджень), а також проведеного анкетування осіб, які займаються організацією азартних ігор, та працівників правоохоронних органів, що ведуть боротьбу з економічною злочинністю.

Питання причин і умов злочинності у сфері економіки висвітлювалися у наукових працях А. М. Бойка¹, В. М. Варцаби², Б. М. Головкіна³, М. Л. Давиденка⁴, Г. М. Дюби⁵, О. Г. Кальмана⁶, І. Б. Медицького⁷ та ін. У своїх роботах учені, досліджуючи причини й умови злочинності, насамперед у сфері економіки, поверхнево торкалися проблем виникнення злочинності саме у сфері грального бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Із причиною вчинення окремого злочину в кримінології пов'язують глибинні процеси формування психологічного і

---

¹ Бойко А. Політичні причини та умови економічної злочинності в Україні у період переходу до ринкової економіки / А. Бойко // Вісн. Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2004. – Вип. 39. – С. 427–431.

² Варцаба В. М. Соціально-економічні та інші фактори діяльності організованих злочинних груп в сфері економіки: проблеми теорії та практики / В. М. Варцаба // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. – 2013. – Вип. 1. – С. 34–348.

³ Головкін Б. М. Загальна характеристика детермінантів злочинності в Україні / Б. М. Головкін // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 106–111.

⁴ Давиденко М. Л. Фактори детермінації злочинів, пов'язаних з незаконним підприємництвом / М. Л. Давиденко // Вісн. Львів. ін-ту внутр. справ. – 2003. – Вип. 3. – С. 348–356.

⁵ Дюба Г. М. Юридико-психологічні засади попередження соціально негативних наслідків неконтрольованого грального бізнесу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06 / Г. М. Дюба ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 20 с.

⁶ Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / О. Г. Кальман / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2004. – 38 с.

⁷ Медицький І. Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави : монографія / І. Б. Медицький. – Івано-Франківськ : Юрид. ін-т Прикарпат. нац. ун-ту, 2007. – 222 с.

морального складу людини, включаючи готовність вчинити злочинне посягання. Умовами вчинення окремого злочину визнають зовнішні об'єктивні негативні факти реальної дійсності, які полегшили його вчинення і сприяли досягненню злочинного результату⁸.

При поясненні причин вчинення конкретного злочину слід виходити з того, що об'єктивні впливи середовища та суб'єктивні риси злочинця самі по собі не можуть спричинити вчинення злочину. Вони мають пройти через психіку особистості і втілитися у мотивах та рішенні діяти протиправно. Отже, носієм причини індивідуальної злочинної поведінки виступає людина, а не зовнішні впливи та ситуації. Тому безпосередньо для встановлення причини вчинення злочину має бути з'ясований мотив, який є підставою для прийняття рішення діяти певним чином для досягнення поставленої мети. Саме мотив одночасно виступає підставою (причиною) і рушійною силою цілеспрямованої поведінки активності, а отже, є безпосередньою причиною вчинення конкретного злочину⁹.

Зайняття гральним бізнесом є злочином, для якого характерним є наявність корисливого мотиву. Вирішальною причиною зайняття гральним бізнесом є бажання злочинця якнайшвидше і без суттєвих зусиль збагатитися. Як показало проведене нами дослідження, на етапі прийняття рішення про організацію цього забороненого виду господарської діяльності винні особи, окрім наслідків замисленого злочину оцінювали й фінансові ризики між зробленими затратами та очікуваними прибутками. Так, було з'ясовано, що дохід від зайняття гральним бізнесом залежно від кількості гральних закладів та грального обладнання у середньому за добу становить від 2000 грн. до 5000 грн., у той час коли мінімальна заробітна плата в Україні з 1 травня 2016 р. становить 1450 грн. на місяць. При цьому затратна частина для організації граль-

---

⁸ Кримінологія: Загальна та особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – С. 47.

⁹ Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Х.: Право, 2014. – С. 104.

ного бізнесу є незначною і, як показало дослідження, в основному складається із видатків на оренду приміщення, де організуються гральні заклади, вартості грального обладнання (у середньому від 600 до 800 грн. за один гральний автомат) та оплати найманих працівників. Сформований мотив і рішення діяти у певний спосіб створюють високу ймовірність протиправного посягання, яке виникає не лише через дію а й за певних умов.

Серед основних умов учинення розглядуваного злочину, на нашу думку, слід виділити: економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні та умови, пов'язані з діяльністю правоохоронних та судових органів.

Економічні умови. Саме економіка держави грає найважливішу роль у нормальному житті суспільства. Кризові явища, які на теперішній час мають місце в економіці нашої країни, прямо або опосередковано здійснюють негативний вплив на інші життєво необхідні сфери функціонування суспільства. Входження України в ринкову економіку без налагодження ефективної системи політичних, економічних і соціальних інститутів протидії кримінальним проявам у сфері економічних відносин породило досить гострі соціальні протиріччя у сфері розподілу матеріальних благ і криміналізацію суспільно-економічних відносин¹⁰.

Не сприяє нормальному розвитку підприємництва зростаючий рівень інфляції, криза в банківській системі, недостатній контроль з боку державних органів в зовнішньоекономічній діяльності, що має наслідком відтік капіталів за кордон, збитків від несвоєчасного повернення господарюючими суб'єктами валютних кредитів. Внаслідок таких негативних тенденцій в економічній сфері відбувається значне падіння обсягу виробництва, що позначається на матеріальному достатку громадян.

Наслідком вищезазначених економічних процесів є зростання тіньового сектора економіки, де діють організовані злочинні групи, діяльність яких

---

¹⁰ Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. – С. 17.

спрямована на отримання надприбутків. Великі організовані злочинні групи звичайно поєднують два напрями економічної діяльності: нелегальне виробництво чи надання послуг, де «напрацьовуються» великі гроші, і легальне виробництво, де ці гроші «відмиваються»¹¹. Разом із тим тіньовий сектор економіки складається також і з малочисельних груп та окремих громадян. Економічні операції при цьому знаходяться поза межами контролю держави та громадського контролю, а операції з виробництва товарів та надання послуг, здійснені в тіньовому секторі економіки, не оподатковуються, що спричиняє значні збитки державному бюджету.

Саме тіньовий сектор економіки є потужним підґрунтям для існування такого незаконного виду господарської діяльності, як гральний бізнес. При повній забороні на законодавчому рівні зайняття гральним бізнесом установи, де надаються послуги з доступу до азартних ігор, повністю перейшли в сферу тіньової економіки.

Отже, саме в економічній сфері виявляються суперечності, які формують корисливу протиправну мотивацію злочинця. Можливість без значних зусиль швидко підняти свій матеріальний рівень за рахунок нелегального надання послуг з азартних ігор є суттєвою умовою задля організації грального бізнесу.

Організаційно-управлінські умови. Для існування та розширення тіньового сектора економіки важливою складовою, що обумовлює існування та розвиток грального бізнесу, є саме організаційно-управлінські умови. Слід зазначити, що з моменту проголошення незалежності в 1991 р. наша держава пережила кілька економічних і політичних криз. У зв'язку з цим потребує уваги питання про вплив різноманітних політичних ситуацій та конфліктів на злочинність, адже вона реагує на хисткість у політиці, що визначає клімат у державі і суспільстві, та полегшує чи, навпаки, перешкоджає діяльності різного типу злочинців та злочинних груп. Найбільш гостро злочинність реагує

---

¹¹ Варцаба В. М. Соціально-економічні та інші фактори діяльності організованих злочинних груп в сфері економіки: проблеми теорії та практики. – С. 343.

на політичні ситуації, пов'язані з боротьбою за владу різноманітних політичних груп із офіційною владою, або ж із її намаганням припинити діяльність опозиційних їй партій, рухів тощо¹². Політична нестабільність, неузгодженість дій представників різних політичних сил, постійна боротьба за владу як легальними, так і не легальними методами, слабкість політичної влади, політичні та урядові кризи, високий рівень бюрократії та корупції сприяє зростанню злочинності, оскільки більшою чи меншою мірою вносить дисбаланс у функціонування всіх соціальних сфер.

Суттєвим підґрунтям для економічної злочинності є недостатній контроль з боку державної влади, неефективні методи управління, непрофесіоналізм окремих управлінців, недобросовісність та зловживання владою та службовими повноваженнями.

Вагомою умовою для існування грального бізнесу є наявність корупційних зв'язків представників органів державної влади (посадовців) з особами, що організують гральні заклади. Дослідники відзначають, що нині до 90 % комерційних структур мають корупційні зв'язки в різних органах влади та управління¹³. Отже, переважна більшість гральних закладів функціонує під «прикриттям» посадовців, які отримують від цього матеріальну вигоду.

Соціально-психологічні умови. Негативні явища в економічній та організаційно-управлінській сферах суспільства зумовлюють кризу у соціальній сфері. Слід розглянути і такий соціальний чинник, що сприяє незаконному збагаченню, як зубожіння населення. Так, в умовах економічної та політичної криз значно зменшується рівень доходів громадян. Внаслідок постійного зростання та великого рівня інфляції знецінюються їх накопичення. На фоні цього відбувається підвищення цін на товари, зокрема й широкого споживання, скорочується перелік надання безоплатних соціальних послуг та пільг та ін. Це призводить до падіння купівельної здатності у людей. Неза-

---

¹² Медицький І. Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави : монографія. – С. 80.

¹³ Кримінологія : підручник. – С. 229.

хищені категорії населення більш гостро відчувають складнощі з придбанням необхідних для нормального життя товарів та послуг. Мінімальний розмір заробітної плати та пенсійного забезпечення не гарантує людині можливість мати рівень життя, що забезпечить задоволення хоча б мінімальних її потреб та розвиток особистості.

Провокуючим фактором для населення країни є й значна різниця між рівнем доходів багатих та бідних. Існування такої диспропорції у масовій свідомості ставить під сумнів можливості легального матеріального забезпечення і спонукає до вчинення протиправних дій¹⁴.

Також не можна оминати увагою *психологічну залежність від азартних ігор (ігрову залежність)* певної категорії осіб, яка в деяких випадках зводиться до патологічної. Залежність від азартних ігор є небезпечною, оскільки здатна привести гравця до банкрутства, що, у свою чергу, може спричинити руйнування стосунків з близькими людьми і навіть провокувати суїцидальні спроби. Така залежність впливає на життєдіяльність особи в цілому, роблячи її цілковито сконцентрованою на азартних іграх. При цьому всі інші сфери життя людини відходять на задній план та стають для неї незначущими. Вона забуває про свої обов'язки та перестає цікавитися тим, що раніше їй приносило задоволення¹⁵. Найбільш чисельну групу (майже 75 %) серед патологічних гравців складають підлітки, психологічна залежність яких викликає в суспільстві обґрунтоване занепокоєння через прояв конкретних негативних наслідків¹⁶. Виграші в азартні ігри створюють для таких осіб ілюзію швидкого та приємного заробітку, що сприяє втраті ними інтересу до здобуття професії та руйнує їх духовні й культурні цінності.

---

¹⁴ Кримінологія : підручник. – С. 229.

¹⁵ Камінська О. В. Психологічна модель залежності від азартних онлайн-ігор / О. В. Камінська // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 23. – С. 206.

¹⁶ Медицький І. Б. Особистість патологічного гравця: соціо-кримінологічний аналіз [Електронний ресурс] / І. Б. Медицький. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/21933/%CC>. – Заголовок з екрану.

Серед інших наведених зовнішніх умов саме ігрова залежність певної суспільної категорії осіб породжує попит на проведення азартних ігор, а відтак є вирішальним чинником для створення гральних закладів і розвитку грального бізнесу.

Умови, пов'язані з діяльністю правоохоронних та судових органів. Основною на наш погляд умовою, яка сприяє організації грального бізнесу, є недостатня робота правоохоронних органів у сфері боротьби з економічною злочинністю. З одного боку, це обумовлюється тим, що кримінально-правова норма, яка ставить під заборону здійснення цього виду діяльності, є відносно новою, оскільки зайняття гральним бізнесом було криміналізовано лише наприкінці 2010 року. За останні п'ять років працівники правоохоронних органів набули певного досвіду та виробили методику розслідування цих злочинів. Проте, як свідчить офіційна статистика, рівень злочинності у сфері грального бізнесу залишається на певному рівні, хоча й можна відмітити незначний його спад. Злочинці з урахуванням розроблених методів боротьби з гральним бізнесом знаходять нові прийоми і способи з організації азартних ігор та їх приховування. З іншого боку, існування корупційних зв'язків між деякими правоохоронцями та організаторами грального бізнесу створюють умови безкарності за вчинене діяння. Як свідчить проведене в Дніпропетровській, Харківській та Одеській областях опитування осіб, що займалися гральним бізнесом, у 50 % випадків негласний захист їхньої діяльності здійснювався посадовими особами органів МВС, а у 35 % – посадовцями органів прокуратури.

Також слід відмітити, що непоодинокими випадками є притягнення до кримінальної відповідальності за зайняття гральним бізнесом підставних осіб, натомість справжній злочинець за допомогою правоохоронців нерідко уникає покарання.

Умовами, пов'язаними з діяльністю судових органів, слід назвати відносно «м'які» вироки стосовно засуджених за зайняття гральним бізнесом.

Так, у санкції ст. 203² КК України передбачено найнижче покарання у вигляді штрафу від десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Проте, як показують результати дослідження, 37 % засудженим суд призначив покарання нижче від цієї найменшої межі, а в 9 % випадків винні особи були взагалі звільнені від кримінальної відповідальності. Варто також звернути увагу й на те, що більшість вироків про стягнення штрафів не виконуються через низький майновий стан засуджених. У цьому випадку судами ігноруються положення ст. 53 КК України щодо заміни штрафу іншими більш суворими видами покарання.

Ще однією умовою для функціонування гральних закладів в Україні є безперервний внутрішньодержавний оборот грального обладнання, адже ввіз цього обладнання до України заборонений. За даними проведеного дослідження було встановлено, що 83 % злочинців для організації грального бізнесу використовують гральні автомати. Відповідно до санкції ст. 203² КК України, при призначенні покарання гральне обладнання підлягає конфіскації. Проте у 12 % випадків за вирок суду ігрове обладнання поверталось законному власникові, а у 6 % випадків доля обладнання не вирішувалась.

На теперішній час Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» від 18 лютого 2016 р. № 1019-VIII із санкції ст. 203² КК України взагалі було вилучено посилення на конфіскацію грального обладнання. А відтак цивільний оборот грального обладнання став повністю вільним.

Підбиваючи підсумок наведеному вище переліку причин і умов зайняття гральним бізнесом, варто зазначити, що вирішальними щодо цього є три взаємопов'язаних чинники: бажання злочинця збагатися у незаконний спосіб,

попит на азартні ігри з боку осіб, що мають ігрову залежність, та недостатнє реагування державних і правоохоронних органів при виявленні цього різновиду злочинів. Тому запобігання у сфері грального бізнесу має бути направлено не тільки на відвернення причин і умов вчинення цього злочину, а й на вжиття в державі дієвих заходів, спрямованих на здолаття такого негативно-го явища, як ігрова залежність.

Рябчук С. В. Причины и условия занятия игорным бизнесом в Украине

Основываясь на результатах теоретического и эмпирического исследования, автор определяет основные причины и условия занятия игорным бизнесом, а также особенности их возникновения в современной Украине.

Ключевые слова: *игорный бизнес, азартные игры, причины и условия занятия игорным бизнесом.*

Ryabchuk S. V. Causes and conditions of engagement in gambling business in Ukraine

Based on the results of the theoretical and the empirical research the author identifies the main causes and conditions of engagement in gambling business, as well as the characteristics of their occurrence in modern Ukraine.

Key words: *gambling business, gambling, causes and conditions of engagement in gambling business.*